

Галина Чумак, аспірантка

Поезія Т.С.Еліота: архетипний підхід

Т. С. Еліот був не лише талановитим поетом модернізму, а й блискучим критиком. У своїх працях він здійснив спробу теоретико-філософського обґрунтування свого способу моделювання естетичної дійсності, виклавши власне уявлення про функції літературної критики. Тому при аналізі творчості поета неможливо ігнорувати значний корпус його критичної спадщини, оскільки вона дає ключ до розуміння символіки та образності митця. Еліот був одним з основоположників " нової критики " в англо-американському літературознавстві [1, 82]. Основні положення теоретико-літературної концепції Еліота стосуються ролі поета і значення літературної традиції для індивідуальної творчості, а також епістемологічних поглядів на проблему сприйняття і знання.

За Еліотом, поет — це людина, наділена чесністю та непересічним інтелектом, які в поєднанні утворюють неперевершений інструмент аналізу реальності. Поет здатен навіть переступити межу реальності, тому що

...human kind

cannot bear very much reality [2, 14].

Переклад Григорія Кочура:

... бо людський рід

не може знести нічого, що надто реальне [3,123].

Завдання поета полягає в аналізі реальності, складовою частиною якої є людське життя у всіх його проявах та сама людська індивідуальність у всіх її вимірах. Еліот розглядає людину у комплексі соціальних і особистих взаємин, наголошуючи на проблемі любовних стосунків. Усі ці аспекти життя людської особистості послідовно досліджуються автором в ранній поезії, де наголошується на багатомірності людської душі. Проблема людської свідомості є одним з основних аспектів Еліотової концепції людини. Свідомість є основою

особистості, вона визначає поведінку сучасної людини і формує її як мислячу істоту у всіх її вимірах. Для аналізу вимірів людської особистості в ранній поезії Т.С.Еліота ми розглянули такі його твори: *"Пісня кохання Дж. Альфреда Пруфрока"* (*The Love Song of J. Alfred Prufrock*) *"Портрет леді"* (*A Portrait of a Lady*), *"Геронтіон"* (*Gerontion*), *"Бербенк при Бедекері, Блейштейн при сигарі"* (*Burbank with a Baedeker: Bleistein with a Sigar*), *"Суїні випроставшись"* (*Sweeney Erect*), *"Суїні серед солов'їв"* (*Sweeney among the Nightingales*), *"Недільна заутрення містера Еліота"* (*Mr. Eliot's Sunday Morning Service*), *Lune de Miel, Dans le Restaurant*, *"Гіпопотам"* (*Hippopotamus*), *A Cooking Egg*, *"Прелюди"* (*Preludes*), *"Рапсодія вітряної ночі"* (*Rhapsody of a Windy Night*), *"Пошепти безсмертя"* (*Whispers of Immortality*), *"Містер Аполінакс"* (*Mr. Apollinax*).

Головних героїв цих творів можна умовно розділити на дві протилежні групи. До першої належать Пруфрок, молодий чоловік з "Портрету дами", Геронтіон, Бербенк; а до другої - Суїні, Гіпопотам (у людській подобі), Блейштейн та містер Аполінакс. За спільними ознаками та характерними рисами їх умовно можна назвати архетипом Пруфрока і архетипом Суїні відповідно. Ці два архетипи протиставляються у ранній поезії Еліота і репрезентують дві полярні людські свідомості і дві екстремі інтелектуальних можливостей людини. Архетип Пруфрока втілює поняття про високоінтелектуальну та свідому особистість. Архетип Суїні, навпаки, є зразком людини як біологічного виду, з усіма первинними інстинктами, потребами плоті та редукованою свідомістю [4, 23].

Архетип Пруфрока має всі характеристики людини як раціональної істоти, котра на повну силу використовує свої інтелектуальні здібності. Люди типу Пруфрока наділені свідомістю, яка проявляється у критичному, відношенні до оточуючої дійсності та постійному самоаналізі. Їх розум гострий, гнучкий, здатний на узагальнення та синтез. Їх погляди позбавлені культурних обмежень і виходять за межі інтересів пересічної особистості, оскільки такі люди вирішують проблеми метафізичного порядку. Так, Пруфрок з "Пісні кохання..." одержимий *"вбивчим питанням"* (*overwhelming question*), яке буквально стосується пропозиції одруження, але існує глибша авторська імплікація всеохоплюючої дилеми на зразок "бути чи не бути". Стан Пруфрока можна охарактеризувати як стан перманентного вагання, і саме ця непевність визначає його

відношення до усіх аспектів життя. Майбутнє одруження не здається йому ідеальним вирішенням усіх проблем, але в той же час він, очевидно, жадає любові жінки, що прочитується у спонукальному заклику "*let's go and make our visit*" (час на візит - ходімо вже, їй-право). По дорозі до будинку своєї обраниці він розмірковує над можливими результатами свого візиту. Потік свідомості Пруфрока, що складає текст поеми, серед багатьох проблем аналізує перспективу старіння та фізичної деградації, при чому відчувається сором язливості героя.

*Time to turn back and descend the stair
With the bold spot in the middle of my hair-
(They will say: "How his hair is going thin!")*

...
(They will say: " But how his arms and legs are thin") [5,

12].

Переклад Олександра Гриценка:

Воістину , надійде час,

... Щоб рушити сходами униз, де щойно вгору виліз,

Щоб на потилиці при тім залисини відкрились.

(Вони промовлять: "Боже мій, як рано він лисіє!")

...
(І додадуть: "Які худі він руки й ноги має!") [6,29].

Пруфрок відчуває розпач при перших ознаках старіння:

I grow old...I grow old

I shall wear the bottoms of my trousers rolled [5,15].

Переклад Олександра Гриценка:

Я старіюсь... Я старіюсь... І стану

Дідуганом у пожмаканих штанях [6,32]. Симптоми

втраченої молодості очевидні не тільки для Пруфрока, а й для інших, і це тимчасово відволікає його від "ббивчого питання".

Наш герой нещадно самокритичний, що виявляється у психологічному автопортреті:

I am not Prince Hamlet, nor was ment to be

Am an attendant lord, one that will do

To swell a progress, start a scene or two,

Advice the prince; no doubt easy tool,

Deferential, glad to be used,

Politic, cautious, and meticulous;

Full of high sentence, but a bit obtuse;

At times, indeed, almost ridiculous -

Almost, at times, the Fool [5,15].

Переклад Олександра Гриценка:

*Ні! Я не Гамлет, я не був ним зроду
 Придворний принц я - і, коли ваша ласка,
 Пожваблю дію а чи сцені надам зв'язку,
 Щось підкажу - знаряддя зручне видно зразу:
 Меткий, поштивий, радий послужити,
 Старатливий, хоч трохи й нуднуватий,
 Тулий злегенька, ніде правди діти,
 Подекуди, нівроку, смішнуватий,*

А часом - майже Блазень [6, 32]. Цей уривок монологу є чудовим прикладом чесного самоаналізу людини, яка прекрасно усвідомлює свою незначущість. Він прямо і недвозначно атестує себе як пересічного обивателя: *"I am no prophet and here is not great matter". - Не предтеча я, і все це мало значить* [6, 31]. Самоаналіз та самоіронія Пруфрока подекуди стають нещадними, він немов препарує свої почуття: *"... as magic lantern threw the nerves in patterns on the screen". - Та нервів жмут, немов просвічений екраном* [6, 31].

Весь текст "Портрету леді", як і "Пісні кохання...", складає монолог героя. Наратор - молодий чоловік, втягнутий в безглуздий роман з жінкою. Його внутрішній монолог є ще одним зразком вбивчого самоаналізу. Очевидно, що його роман був нещасливим, і партнери не стали вірними коханцями чи щирими друзями завдяки несміливості і сором'язливості героя. Суперечка героя з самим собою становить більшу частину його внутрішнього монологу. З одного боку ми відчуваємо його бажання залишитися осторонь активних дій і не змінювати status quo; з іншого, - дивна інерція та нерішучість зробити останній крок лише ускладнює ситуацію. Поступово ми спостерігаємо втрату самоконтролю:

*I mount the stairs and turn the handle of the door
 And feel as if I had mounted on my hands and knees* [7,19]

Переклад Марії Габлевич:

Іду нагору сходами і чую, далєбі,

Що я не йшов, а ліз на чотирьох сяди [8,35-36]. Образ наратора як покірного пілігрима, що, виснажений і збідований, покірно продовжує свою нележку прощу, символізує стан його душі. Анонімний герой виснажений непевністю ситуації, його гнітить двозначність власної ролі у цих стосунках, через що його рівновага тане, немов сніг на сонці:

*I keep my countenance,
 I remain self-possessed*

*Except when a street piano, mechanical and tired
Reiterates some worn-out common song
With the smell of hyacinths across the garden
Recalling things that other people have desired [7,18-19].*

Переклад Марії Габлевич:

*Ніщо мене не виб'є з рівноваги -
Лиш катаринка, коли втомлено завирганить
Якийсь заїжджений мотивчик балаганний,
І гіацинти розпахтяться і повіє*

Чимось... наче споминами про чужі бажання й мрії
[8,35].

"Геронтіон" дає нам ще один приклад свідомості типу Пруфрока. Ця поема має виразну драматичну форму. Сам Еліот наголошував, що її слід трактувати, як драматичний монолог [9,204]. Як і попередні твори за структурою - це потік свідомості наратора. На смертній постелі герой аналізує становище людства на певному етапі історії:

*History has many cunning passages, contriving corridors
And issues, deceives with whispering ambitions,
Guides us by vanities. Think now
She gives when our attention is distracted
And what she gives, gives with such supple confusions
That the giving famishes the craving. Gives too late
What's not believed in, or if still believed,
In memory only, reconsidered passion. Gives too soon
Into weak hands, what's thoughts can be dispensed with
Till the refusal propagates a fear [10,36].*

Переклад Олександра Мокровольського:

*Скільки в історії прихованих ходів-переходів,
хитромудрих коридорів
Потаємних виходів. Ощукує вона шепотом шанолюбства,
Веде нас марнослаством нашим. Тож подумай;
Дає історія, та тільки як задивимось в інший бік,
І вже ж дає так недоладно і підступно,*

*Що від дання того розпалюється голод наш. Запізно
Дає те, в що не віримо уже, а як і віримо,
То тільки пам'яттю схолилих поривань. Зарано
Дає до рук слабких тому, хто дума, що без цього
обійдеться,*

Аж поки, перестрашений, схопиться [11,55].

У свідомості Геронтіона постає всеохоплююча панорама людства, яке заблукало в лабіринтах Історії, обдурене фальши-

вими обіцянками слави і безсиле зробити висновки з досвіду попередніх поколінь. Геронтіон - один з багатьох духовних імпотентів. Він чесно зізнається, що його думки то є

*Tenants of the house
Thoughts of dry brain and dry season [10,37].*

Переклад Олександра Мокровольського:

*Винаймачі в цім домі -
Думки сухого мозку в час посухи [11,56].*

Фізичний стан Геронтіона нагадує Пруфрока . Ця подібність підкреслюється автором: *"I would meet you upon this honestly". - Хоча б у цьому хочу бути чесним із тобою [10,56].* Геронтіон теж не принц Гамлет, він живе без привидів, що підказують йому у скрутній ситуації чи відкривають смисл минулого. Нічого героїчного немає у його сповіді. Хоча він і викликає образ *"Христоса-Тигра"*, який *"удирається у рік новий"* і *"нас пожирає"*, однак цей жорсткий бог не приносить благодаті. Наш герой не бореться *"серед вітрів"*, йому більше характерний стан "старика", якого *"пригнали пасати у сонний кут"*. Образи свідомості Геронтіона породжують хаос і руйнацію, його власний фізичний занепад асоціюється з *"павуком"* чи *"довгонощиком"*. Самоаналіз героя засвідчує його нездатність зрозуміти прихований сенс порядку подій, що символізує марну спробу людини відшукати належне місце в історичному просторі. Хоча Геронтіон віднайти вихід з тупикової ситуації, але завдяки своєму гнучкому інтелекту він, принаймні, в змозі зафіксувати людину в хаосі історії, проте *"Нас не рятує страх, ані хоробрість. Наша доблесть/Породжує немислимі пороки. Лиходійства/Безсоромні наші накидають нам чеснот"* [11,55].

Усім діям Пруфрока, Геронтіона чи молодого чоловіка з "Портрету леді" передують глибокі роздуми та оцінка усіх "за" і "проти". Кожен їх крок виважений та логічно аргументований. Їх вагання - це спроба розглянути проблему під усіма можливими кутами зору. Вони комбінують і так, і с'як, вишукують усі можливі варіанти, і нарешті постає запитання:

Shall I say, I have gone at dusk through narrow streets

...

Should I ...

Have the strength to force the moment to its crisis

And would it have been worth it, after all

Would it have been worth while,

...
*After the novels, after the tea-cups, after the skirts that trail
 along the floor -*

And this and so much more?

It is impossible to say just what I mean! [5,13].

Переклад Олександра Гриценка:

То як же я посмію?

Як наважусь тільки?

...

Чи розповісти, як ішов я смерком серед вулиць

...

Чи зважусь я

А поза тим, чи варто, врешті-решт

Чи, врешті, й справді варто

По всіх минулих вечорах, вологих тротуарах...

А шурхіт сукні по паркету, а романи

Уголос, а чаї, а фортеп'яно?

А ще ж і те, про що казати рано! [6,30-31].

Для людей типу Пруфрока мислення надзвичайно складний процес. Вони намагаються передбачити всі можливі наслідки своїх дій та проаналізувати мотиви. Свідомість архетипу Пруфрока переповнена складними алузіями та образами, які відбивають його ставлення до об'єктивної дійсності і провокують потік асоціацій:

Is it perfume from a dress

That makes me so digress? [5,13]

Переклад Олександра Гриценка:

Може, винні запахи парфумів

У моїм розгубленні та сумі? [6,30].

Найменша дрібниця здатна викликати розгублення, сум чи інший стан свідомості. У даному випадку - це запах парфумів, який викликає образ жінки. тоді думка переходить до узагальненого образу жінки, тоді - до стосунків наратора з жінками та особистих любовних невдач.

Як ми бачимо, психіка цього архетипу надзвичайно розмаїта, але незважаючи на цю різноманітність ми маємо показовий випадок інтроверта, чий інтелектуальні здібності майже завжди спрямовані на внутрішній самоаналіз. Фактично, лише на одинці з собою такі люди чесні, відважні, об'єктивні та рішучі; і через внутрішню самооцінку вони по-справжньому стверджуються у житті. Соціальна активність та стосунки з

іншими не наділені таким широким спектром емоцій та почуттів.

Одна з головних проблем для архетипної свідомості Пруфрука -- це проблема часу, що невблаганно спливає і пригнічує його існування -- "*Я старію, я старію*". Лише одна думка про те, що все здійснене з великим зусиллям може неминуче зникнути в наступну хвилину ще більше посилює його вагання. Час як постійний елемент буття не є вічним у свідомості Пруфрука. Він розглядає і відчуває мить як майже нескінченний проміжок часу, за який можна прийняти і переглянути рішення; і майже одразу він усвідомлює, що наступна мить може зруйнувати те, що було зроблено попередньою. Тому фіксовані моменти часу не належать до його способу сприйняття, протяжність часу залежить від інтенсивності його досвіду.

Пруфрук майже одержимий ідеєю послаблення гнітючого тягара часу, він бачить себе "Лазарем", що воскрес із мертвих. Але все це лише суб'єктивний витвір його уяви. Так само офіціант з поезії "*Dans le Restaurant*" втратив здатність знову відчувати "*puissance et delire*", і зараз живе лише болісними спогадами про минуле.

Незважаючи на можливість позитивного досвіду, загострене відчуття часу розширює можливості свідомості. У даному випадку час існує як психологічний феномен, який переходить у безпосередній досвід. Існує ще один аспект темпальної орієнтації для цього типу людей. Бербенк з "Бербенк при Бедекері, Блейштейн при сигарі" володіє історичним чуттям часу [12,14]. Він усвідомлює занепад сучасної цивілізації як історичного явища: "*The smoky candle end of time/ Declines*". - *Та племін свічки часу вниз/ Повзе* [13,58]. І у фіналі поезії ми бачимо:

*Burbank, meditating on
Time's ruin, and seven laws* [14,39].

Переклад Олександра Гриценка:
- *Так Бербенк міркував про часу
Руїни й заповідей сім* [13, 58].

Таким чином, час - це міра усіх подій та вчинків. У ви- словах Пруфрука про те, що "надійде час для втрат гірких і час для зиску" [5,29] або в образі Лазаря, воскреслого із мертвих, простежується авторська імплікація того, що життя, так само, як і час, вічне у циклічних повторах від народження до смерті.

У "Геронтіоні" ми бачимо протистояння людини історії. У свідомості архетипу Пруфрока час існує на особистому та історичному рівнях. Історична свідомість поєднує індивіда і ціле людство, незважаючи на його очевидну алієнацію. Вищезгадана проблема часу зумовлює сферу інтересів героя цього типу. Як ми вже пересвідчилися на прикладах Бербенка і Геронтіона, людина переймається не лише особистими проблемами, але її цікавить доля усього людства. Можна простежити, як роздратування Геронтіона через незначущість власного життя переростає у пошук історичної істини. Так само любовна невдача Бербенка заставляє його сфокусувати увагу на проблемах сучасної цивілізації і допомагає помітити занепад та руйнування, що панують у колись квітучих культурних центрах.

Проблема свідомості безпосередньо пов'язана зі знанням. Усі втілення архетипу Пруфрока мають глибокі знання з культури та літератури, володіють рафінованим естетичним чуттям та немалим особистим досвідом. Всі вони - висококультурні люди. Їх інтелектуальні здібності разом з багатомисленими чеснотами роблять їх особливо чутливими до духовних потреб. Це зумовлює те особливе значення, яке вони надають духовним цінностям на протигагу матеріальним, що безжально докидають в житті сучасної цивілізації. Пруфрок по дорозі вже уявляє майбутню атмосферу прийому: "*In the room the women come and go/ Talking of Michelangelo*". - *В покої - дами, їхній клан живе/ Балачками про Мікеланджело* [6, 28]. Товариство, яке Пруфрок збирається зустріти, очевидно, снобістське і поверхово обізнане з мистецтвом. Він внутрішньо здригається від зустрічі з цими дилетантами, які знічев'я обговорюють Мікеланджело чи інших Флорентійських майстрів, ображуючи його естетичне чуття, яке робить його особливо чутливим до найменшої фальші.

Нам тоді стає зрозуміла іронія, з якою Еліот зображає екзальтоване молоде подружжя з поезії «*Lune de Miel*» перед "Тайною Вечерею" у Базиліці святого Аполінарія. Очевидно, що автор поділяє погляди Пруфрока і усвідомлює обмеженість багатьох своїх сучасників [15, 22-23]. Такі чутливі натури, до яких належить і Геронтіон, усе життя займалися самовдосконаленням, тому вони мають право робити висновки про людську природу і розглядати усі проблеми сучасної людини з невідступною щирістю.

Необхідно наголосити, що всі герої архетипу Пруфрока здатні чітко та ясно висловлювати свої погляди. Усі вони наділені здатністю до виразного та логічного формулювання своїх думок, надаючи їм досконалої форми та глибокого змісту. Потік думок настільки насичений, що відчувається майже фізично.

Зовсім протилежним за своїми зовнішніми ознаками та внутрішньою характеристикою є архетип Суїні - втілення тваринного начала людської природи. Суїні є прикладом доміанти фізіології над душею. Його інстинкти домінують у свідомості. Усі інтереси цього типу пов'язані з задоволенням тимчасових природних потреб, таких як їжа, сон, секс. На відміну від Пруфрока, який розглядав потреби тіла як недолік власного існування, Суїні добре знає плотські втіхи. Фізіологічний аспект архетипу Суїні передається за допомогою влучної характеристики - "*ape-neck*" [16, 50], що понижує його до гориллоподібної істоти. Суїні завжди зображений у ситуаціях, пов'язаних із фізіологічними потребами. Так, у "Недільній заутрені пана Еліота" ми спостерігаємо його купіль:

*Sweeney shifts from ham to ham
Stirring the water in his bath* [17, 49].

Переклад Олександра Гриценка:

*Перебира ногами Суїні,
Здіймаючи у ванні хвилі* [18, 66].

Ця буденна ситуація набирає особливого значення, оскільки головною темою вірша є проблеми релігійної віри. Тому натуралістичний опис Суїні під час купання різко контрастує з духовними проблемами та церковною атрибутикою контексту. У вірші "Суїні випроставшись" ми вже маємо картину ранкового туалету:

*Sweeney addressed full length to shave
Broadbottomed, pink from nape to base* [19, 40].

Переклад Олександра Гриценка:

*Рум'яний весь, широкозадий,
Узявся Суїні до гоління* [20, 60].

Крім щоденних гігієнічних процедур, обов'язкових у цивілізованому середовищі, ніщо не характеризує Суїні як істоту цивілізовану. Навіть його зовнішність дещо звіроподібна і далека від культурного ідеалу людини, особливо від архетипу Пруфрока:

*(The lengthen shadow of man
Is history, said Emerson*

*who had not seen the silhouette
of Sweeney straddled in the sun) [19, 41].*

Переклад Олександра Гриценка:

*(Ще Емерсон казав: життєпис
людей читаймо в їхній тіні.*

*Жаль, що не мав він змоги глянути
На розкряченого Суїні) [20, 60].*

Складний процес мислення у Суїні редукований до мінімальної здібності розуму. Основною функцією його інтелекту є просте відтворення попередньо сприйнятих образів, які виринають на поверхні свідомості. Ці образи розпорошені та позбавлені логічного зв'язку.

*You dozed, and watched the night revealing
The thousand sordid images
Of which your soul was constituted [21, 22].*

Переклад Віталія Коротича:

*Та вимагає дрімотно
Від ночі самовикриттів.*

У вас душа - з брудненьких марень [22, 39].

Так відтворена свідомість безіменної жінки з "Прелюдів". Образи, що спливають в пам'яті, відбивають похмурий, депересивний пейзаж довкілля. У свідомості такого типу панують прості біологічні інстинкти, а не розвинутий інтелект. Усі дії архетипу Суїні спричинені і мотивовані потребами виживання і розмноження. В цьому контексті особливо символічною є поезія "Гіпопотам", де тварина наділена людськими рисами, і ми знову зустрічаємо іронічне протиставлення церкви і дикунського існування.

*Although he seems so firm to us
He is merely flesh and blood.
Flesh and blood is weak and frail
Susceptible to nervous shock*

....

*At mating time the hippo's voice
Betrays inflexions hoarse and odd.*

...

*The hippopotamus day
Is passed in sleep; at night he hunts [23, 44].*

Переклад Юрія Лісняка:

*Могутній він здається нам,
І все ж - він тільки з крові й плоті.*

*А плоть і кров - м'яка й слабка,
Вразлива для душі оселя.*

...

*Гіпопотам у шлюбний час
Реве і хрипко, і незграйно,*

...

*Вдень міцно спить гіпопотам,
Вночі - шука фуражну базу [24, 61-62].*

"Кров і плоть", "шлюбний час", "сон" - ось на чому

акцентує увагу читача автор. Психіка архетипу Суїні є надзвичайно примітивною. На противагу Пруфроку, він - приклад екстраверта, який воліє діяти, ніж розмірковувати. Як уже було вказано вище, Еліот найчастіше зображує його під час певного процесу в обмеженому колі ситуації, передаючи динаміку подій, а не рефлексії. Суїні проявляє своє єство через дію, в той час, як Пруфрок демонструє его через мислення.

Обмежені потреби Суїні засвідчують його мінімальні знання. Хоча його життєвий досвід теж не надто різноманітний, що акцентується у словах "народження", "спарування", "смерть" (*birth, copulation, death*).

Для архетипу Суїні потреба у висловлюванні не є такою гострою, як для Пруфрока. Його думки настільки примітивні, що не потрібно перенапружуватися для їх точного формулювання. Люди такого типу у процесі щоденної комунікації цілком зрозумілі, оскільки їх не цікавлять "вселенські питання".

Такими є основні риси, притаманні для обидвох протилежних архетипів - Суїні і Пруфрока. Однак в кожній екстремальній ситуації переваги існують поруч з недоліками. Усі характеристики Пруфрока, наведені вище, мають позитивний характер, але людина, що живе лише духовними потребами, здається децю обділеною через ігнорування потреб тілесних. Як ми могли переконатися, свідоме ставлення до життя разом з неординарними аналітичними здібностями, високорозвинене мистецтво формулювання думок, багата духовність, ерудиція та витонченість є фундаментальними характеристиками архетипу Пруфрока. Але як не парадоксально, саме завдяки цим чеснотам він страждає на невиліковну хворобу сучасної людини - душевне сум'яття. Однією з причин неспокою може бути той величезний обсяг знань та зростаючий потік інформації, який постійно сприймає сучасна цивілізована людина. Її мозок часто безсилий подолати

таке колосальне навантаження. Людина часто невпевнена в істинності власних знань, її свідомість хаотична. Власне, це підкреслюється авторським стилем Еліота. "Пісня кохання Аж. Альфреда Пруфрока", "Геронтіон" і "Портрет дами" написані в манері потоку свідомості, де окремі цитати та алюзії скомпоновані в колажі образів та символів. Тому основним недоліком і, водночас, перевагою архетипу Пруфрока є *"being too much conscious and conscious of too much"* [4, 34]. Свідомість Геронтіона переповнена величезним обсягом знань, але *"after such knowledge, what forgiveness, - З таким знанням - яке то прощення?"* [11, 55]. Навіть найдосконаліші знання і найрізноманітніший досвід не приносять задоволення від життя. Навпаки, вони лише підсилюють тривогу, приносячи усвідомлення безпорадності людини перед силами природи та її залежність від об'єктивних обставин. Ні знання, ні релігія не дають заспокоєння. "Христос-тигр", зображений у "Геронтіоні", - це жорстокий бог, який несе не спасіння, а знищення. "Нас не порятує страх ані хоробрість", - вигукує герой у відчаї. Єдине, у чому він впевнений, це те, що *"We have not reached conclusions".- Нічого ми не висували* [11, 36]. Такий невтішний підсумок усієї історії людства.

Пруфрок, одержимий "вбивчим питанням", теж безсилий вирішити його. На початку "Пісні кохання" ми вирушаємо з ним у подорож по вулицях вечірнього Лондону, де він намагається відшукати відповідь і в розпачі звертається до читача:

Oh, do not ask "What is it?"

Let us go and make our visit [5,11].

Переклад Олександра Гриценка:

О, не питай "У чому справа?"

час на візит - ходімо вже, їй право [6, 28].

Це питання має конкретне значення, але зважаючи на складність свідомості Пруфрока, воно далеко не однозначне. Його можна інтерпретувати як проблему особистих відносин та ізоляцію індивіда у суспільстві, чи збереження людської гідності за будь-яких обставин тощо.

Інший фактор, що викликає душевні протиріччя архетипу Пруфрока, - це його гіперчутливість в поєднанні з інтенсивністю психологічного досвіду. Автор розкриває перед нами тип ідеаліста, чие життєве кредо різко контрастує з буденною реальністю..

Зрілий чоловік, він не знаходить здійснення своїх юнацьких мрій у банальному повсякденні, усі його сподівання закінчуються розбитими ілюзіями [25, 103-106].

Наратор у поезії "*A Cooking Egg*" також є зрілою людиною. Він сидить у кріслі серед портретів предків поруч колишньої коханки Піпіт, яка вже стала йому чужою. Банальна сімейна сцена підкреслює атмосферу розчарування і втоми. Надто велика прірва лежить між юнацькими ідеалами і жалюгідним обивательським становищем наратора. Іронія, з якою він згадує свої колишні ідеали - честь, суспільство, кохання, відкриває нам усвідомлення марноти життя. Назву вірша "*Cooking Egg*" можна перекласти, як "протухле яйце", що символізує падіння колишніх ідеалів, зіпсутих гірким досвідом.

Старий офіціант з поезії "*Dans le Restaurant*" знаходиться в аналогічній ситуації. Він згадує події свого дитинства, коли він відчув "*un instant de puissance et delire*" [27, 57].

Тоді у семирічному віці разом з своєю ровесницею він ховався від дощу під розлогою вербою і був наляканий великим псом. Цей момент власного страху і розгубленості він згадує потім усе життя. Тут ми знову зустрічаємо той самий мотив розчарування і суму за втраченою молодістю.

Реальність безжально нагадує про себе і через потворні образи довкілля та урбаністичний пейзаж, що домінує майже в усіх згаданих творах. Пейзаж як елемент поетичної композиції ранніх творів Еліота відіграє важливу роль для передачі внутрішнього змісту поетичного образу. Безглуздя монотонного життя великого міста, безкінечність вулиці, обмеженість простору будівлями, задушлива атмосфера туманів та осінніх дощів - ось основні настрої поезій "*Рапсодія вітряної ночі*", "*Прелюди*", "*Ранок біля вікна*" та поем "*Пісня кохання Дж. Альфреда Пруфрока*" і "*Геронтіон*". Слідом за Бодлером, Рембо, Лафогом та лондонськими імажистами на чолі з Езрою Паундом, Т.С.Еліот зрозумів і майстерно передав несподіваними порівняннями та парадоксальними метафорами згубний вплив урбаністичного середовища на свідомість людини. Мешканці Лондону задихаються в його нездоровій атмосфері, безцінно блукають вулицями, марнують життя у кам'яних мішках квартир та готелів, пиячать у дешевих пабах, ведуть пусті балачки в салонах за чашкою чаю. Життя в такому місті позбавлене сенсу, всі людські почуття приглушені гуркотом екіпажів та шурхотом ніг по бруківці, всі благородні поривання стримуються безглуздими умовностями "хорошого тону".

Душевні страждання, породжені непевністю, постійною внутрішньою рефлексією і розчаруванням, є показовими для архетипу Пруфрока. Це виражається у довгих монологів і солілоквіях. Стан душевного неспокою вражає героїв різного віку: юнак з "Портрету дами" є виразником проблем молодості; Пруфрок - представник зрілого віку, так само, як і наратор з "Cooking Egg"; нарешті, Геронтіон - втілення старості. Усім їм притаманні спільні трагічні риси - нездатність до активних дій і гіперчутлива свідомість, яка є прокляттям їх раціональної натури і темпераменту.

Така різноманітна і складна інтелектуальна діяльність відчутно обмежує, а подекуди і виключає інші аспекти життя людини. Втіленням архетипу Пруфрока не знайомі бурхливі пристрасті, шалене кохання чи просто міцна дружба. Надмірний інтелект обмежує усі емоції та почуття, що приводить до алієнації і духовної ізоляції від суспільства. Апофеозом є зізнання Геронтіона: *"I have lost my sight, smell, hearing, taste, and touch: // How should I use them for your closer contact? Я втратив зір, нюх, смак, дотик: // Тож як вони мені допоможуть ближче стати до тебе?"* [11, 56].

Якщо розвиток архетипу Пруфрока можна простежити як еволюцію духу, то його протилежність - архетип Суїні спрямований в інший бік - до конкретного фізичного задоволення. Суїні притаманні усі риси, котрих бракує Пруфроку. Очевидно, що внутрішній конфлікт останнього значною мірою спричинений його відчуженістю від природи. Життя наділяє людину свідомістю, силою та вітальною енергією. Такою "природною людиною" у Еліота є тип Суїні. Він здається цілковито щасливим, наділений багатирським здоров'ям та відмінною душевною рівновагою, це зіпсованою надмірними роздумами та самоаналізом. Його свідомість базується на рішучих енергійних діях та активному підході до життя. Як показує автор у "Суїні випроставшись" його діяльність може бути доволі різноманітною. Його звички та уподобання дещо дикунські і вже цілковито несподівані для *"дам в коридорі"*.

З контексту поезії "Суїні серед солов'їв" можна припустити, що герой часто брав участь у сумнівних авантюрах, де випробовував міцність свого *"арепек"*. Він також вважається "знавцем смаків жіночих" і насолоджується сексом без зайвих вагань, що простежується у "Суїні випроставшись" і в "Суїні серед солов'їв". Бажання Суїні скористатися усіма радощами життя настільки щире, що це різко контрастує із моральними

обмеженнями та нерішучістю Пруфрока. У вірші "Містер Аполлінакс" це відчувається особливо гостро. З одного боку - містер Аполлінакс, чий "сміх видзвонював серед чашок, з іншого - "вельможна вдова Флакк" та її гості.

He laughed like an irresponsible foetus.

His laughter was submarine and profound

Like the old man of the sea's

Hidden under coral islands

Where worried bodies of drowned men drift down in the green silence

Dropping from fingers of surf [28, 47].

Переклад Олександра Мокровольського:

Він реготав, як безвідповідальний зародок.

Регіт його був підводно-глибокий,

Мов регіт старигана морського

Під кораловими островами,

Де тіла потопельників, зронені з пальців прибою,

Корчаться в зеленій тині й кануть на дно [29, 47].

Цей глибокий сміх символізує радість від життя і непереборну вітальність "морського старика". Природна сила інстинктів містера Аполлінакса лякає шановне товариство і викликає в нього задрістання, змішану з огидою.

Така радісно-шокуюча чуттєвість може спровокувати зачарування. Ця думка дуже часто прочитується у поезії Т.С. Еліота. У "Недільній заутрені пана Еліота" сенсуаліст Суїні викликає більше симпатії, ніж імпотент Оріген. З цієї точки зору Суїні втілює позитивну роль природних інстинктів, а через свою інтелектуальну обмеженість і не підозрює, наскільки він примітивний. Саме тому йому не знайомі докори сумління та душевне сум'яття. Але це зовсім не означає, що для Еліота Суїні є ідеалом людини. Надто багато тваринних рис характерні цьому архетипу і потреби "мерзеної плоті" часто заглушують голос розуму. У даному випадку термін "людина природи" набуває значення примітивного, неосвіченого та брутального індивіда, втіленням якого і є архетип Суїні.

Розглядаючи людську свідомість як феномен в обох її втіленнях - Пруфроку і Суїні, можна побачити, що обидва архетипи є очевидним перебільшенням, а їх характеристики дещо гіперболізовані. Усі дії Суїні беруть початок у підсвідомості, спричинені інстинктами та рефlekсами. Пруфрок, навпаки, керується виключно свідомістю, де розум і уява грають провідну роль. Він наполегливо намагається досягнути Абсолюту, тому

давно полишив природній перебіг подій і розпочав пошук якогось вищого вселенського порядку.

Таким чином, можна зробити висновок, що всеосяжна панорама людської свідомості, репрезентована Еліотом у його ранніх поетичних творах, засвідчує авторське переконання у необмежених можливостях людини. Починаючи від основних біологічних рис і прогресуючи до найвищих спалахів духу, людська свідомість може підкорити майже все. Автор представляє нам два екстремальних втілення людської свідомості - архетип Пруфрока і архетип Суїні. Це дає змогу проаналізувати протилежні аспекти діяльності людини у протиставленні та порівнянні і виразити глибокі філософські проблеми за допомогою невеликої кількості образів. Згідно з концепцією Еліота, майже необмежені можливості людини є результатом поляризованого стану її свідомості, поєднанням природних та духовних потреб обох протилежних типів. Гостра думка поета проникає в найпотаємніші лабіринти людської душі і безжально експонує усі її чесноти та недоліки. Одна екстрема - це архетип Пруфрока з його високим інтелектуальним потенціалом та моральними переконаннями, які і прирікають його на душевний неспокій та постійні вагання, що веде до розчарування та алієнації. Його невтомний розум невзможі знайти фіксовану точку опори саме через брак чуттєвого та емоційного досвіду. Архетип Суїні - це втілення вітального духу і природної сили, яких так бракує Пруфроку. Жага до життя, здатність до виживання та здорові інстинкти лежать в основі поведінки типу Суїні. Проте він позбавлений інтелекту та багатого уяви, притаманних Пруфроку. Тому як істота мисляча Суїні абсолютно недієздатний. Якщо Пруфрок неповноцінний через надміру раціональності і брак сенсуальності, то Суїні обмежений через редуковане мислення і перевагу інстинктів. Ніхто з них окремо не може бути тим ідеалом людини, який автор так наполегливо шукав у своїй поезії. Ідеальна людина, якщо така можлива, могла б бути результатом гармонійного поєднання архетипу Пруфрока і архетипу Суїні - втілення єдності духу і плоті. Оскільки жорстока дійсність не пропонує нам такого ідеалу, то Еліот не тяжіє до якогось одного архетипу, залишаючись осторонь, відповідно до власної концепції "деперсоналізованої поезії".

Література:

1. Вейман Р. "Новая критика" и развитие буржуазного литературоведения. - М.: Прогресс, 1965. - 428с.
2. Еліот Т. С Недільна заутрення пана Еліота // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С. 65-66.

3. Еліот Т. С. Бербенк при "Бедекері", Блейштейн при сигарі // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С.57-58.
4. Еліот Т. С. Бернт Нортон // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С.122-127.
5. Еліот Т. С. Гіпопотам // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990.- С.61-62.
6. Еліот Т. С. Містер Аполінакс // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С.47-48.
7. Еліот Т. С. Пісня кохання Дж. Альфреда Пруфрока // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С.28-32.
8. Еліот Т. С. Портрет дами // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С.33-37.
9. Еліот Т. С. Прелюди // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С.38-40.
10. Еліот Т. С. Суїні випроставшись // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С.59-60.
11. Еліот Т. С. Геронтіон // Т. С. Еліот. Вибране. - К.: Дніпро, 1990. - С.54-56.
12. Bergsten S. Time and Eternity. - Stockholm, 1960. - 186p.
13. Eliot T. S. A Cooking Egg // T. S. Eliot. Selected Poems. - Faber and Faber, 1986. - P. 42-43.
14. Eliot T. S. Burbank with a Baedeker: Bleistein with a Sigar // T. S. Eliot. Selected Poems.- London: Faber and Faber, 1986.- P. 38-39.
15. Eliot T. S. Burnt Norton // T. S. Eliot. Four Quartets.- London: Faber and Faber, 1977.- P. 13-20.
16. Eliot T. S. Dans le Restaurant // T. S. Eliot Selected Poems. - Faber and Faber, 1986.-P. 51-52.
17. Eliot T. S. Gerontion // T. S. Eliot. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986.- P. 35-37
18. Eliot T. S. Hippopotamus // T. S. Eliot. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986. - P. 44-45.
19. Eliot T. S. Mr. Apollinax // T. S. Eliot. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986. - P. 31.
20. Eliot T. S. Mr. Eliot's Sunday Morning Service // T. S. Eliot. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986. - P. 48-49.
21. Eliot T. S. Portrait of a Lady // T. S. Eliot. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986. - P. 16-20.
22. Eliot T. S. Preludes // T. S. Eliot. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986. - P. 21-23.
23. Eliot T. S. Selected Prose. - London: Faber and Faber, 1975. - 398 p.
24. Eliot T. S. Sweeney Among the Nightingales // T. S. Eliot. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986. - P. 50-51.
25. Eliot T. S. Sweeney Erect // T. S. Eliot. Selected Poems. - London: Faber and Faber, 1986. - P. 40-41.
26. Eliot T. S. The Love Song of J. Alfred Prufrock // T. S. Eliot. Selected Poems. - London.: Faber and Faber, 1986. - P. 11-15.
27. Matthissen The Achievements of T. S. Eliot. - London: Oxford University Press, 1947. - 160 p.
28. Sienicka Marta. Dimensions of Man as Seen by T. S. Eliot in his Early Poetry. - Poznan, 1970. - 89 p.
29. Smith G. T. S. Eliot's Poetry and Plays. - Chicago: Chicago University Press, 1950. - 78 p.